

Cyngor Bwrdeistref Sirol Merthyr Tudful

Crynodeb archwiliad blynyddol 2020

Dyma grynodeb o'n harchwiliad ar gyfer Cyngor Bwrdeistref Sirol Merthyr Tudful. Mae'n dangos y gwaith a gwblhawyd ers yr Adroddiad Gwella Blynyddol diwethaf, a gyhoeddwyd ym mis Hydref 2019. Mae'r crynodeb o'n harchwiliad yn rhan o ddyletswyddau Archwilydd Cyffredinol Cymru.

Mae rhagor o wybodaeth am y dyletswyddau hyn ar gael ar ein [gwefan](#).

Ynglŷn â'r Cyngor

Rhai o'r Gwasanaethau a ddarperir gan y Cyngor

Ffeithiau allweddol

Mae'r Cyngor yn cynnwys 33 o gynghorwyr sy'n cynrychioli'r pleidiau gwleidyddol canlynol:

- Y Grŵp Annibynnol 16
- Llafur 15
- Grŵp Annibynnol Parc a Dowlais 2

Gwariodd y Cyngor £117.4 miliwn ar ddarparu gwasanaethau yn ystod 2019-20, sef y gwariant isaf o blith y 22 cyngor unedol yng Nghymru.

Ar 31 Mawrth 2020, roedd gan y Cyngor £15.9 miliwn o gronfeydd ariannol wrth gefn y gellir eu defnyddio. Mae hyn yn cyfateb i 14% o wariant blynyddol y Cyngor ar wasanaethau, y degfed ganran isaf o'r 22 cyngor unedol yng Nghymru.

Bernir bod 8 (22%) o'r 36 ardal yn y Fwrdeistref Sirol ymhlith y 10% mwyaf difreintiedig yng Nghymru, sef yr ail uchaf o blith y 22 cyngor unedol yng Nghymru.

Ffeithiau allweddol

Rhagwelir y bydd poblogaeth y Fwrdeistref Sirol yn cynyddu 4.3% rhwng 2020 a 2040 o 60,567 i 63,154, gan gynnwys gostyngiad a ragwelir o 4.4% yn nifer y plant, dim newid yn nifer y boblogaeth oedran gweithio a chynnydd o 27.1% yn nifer y bobl 65 oed a throsodd.

Dyletswyddau'r Archwilydd Cyffredinol

Rydym yn cwblhau gwaith bob blwyddyn i gyflawni'r dyletswyddau canlynol

- **Archwilio Cyfrifon**

Bob blwyddyn, mae'r Archwilydd Cyffredinol yn archwilio datganiadau ariannol y Cyngor i sicrhau bod arian cyhoeddus yn cael ei gyfrifo'n briodol.

- **Gwerth am arian**

Rhaid i'r Cyngor roi trefniadau ar waith i gael gwerth am arian am yr adnoddau y mae'n eu defnyddio, a rhaid i'r Archwilydd Cyffredinol fod wedi'i fodloni ei fod wedi gwneud hyn.

- **Gwelliant parhaus**

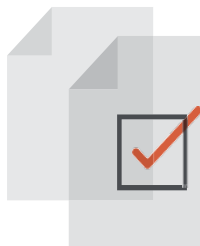
Mae'n rhaid i'r Cyngor roi trefniadau ar waith hefyd i wneud gwelliannau parhaus, gan gynnwys cynlluniau ac adroddiadau cysylltiedig, ac mae'n rhaid i'r Archwilydd Cyffredinol asesu a yw'r Cyngor yn debygol o fodloni'r gofynion hyn (neu wedi gwneud hynny).

- **Egwyddor datblygu cynaliadwy**

Mae angen i gyrrff cyhoeddus gydymffurfio â'r egwyddor datblygu cynaliadwy wrth bennu eu hamcanion llesiant a chymryd camau i'w cyflawni. Rhaid i'r Archwilydd Cyffredinol asesu i ba raddau maen nhw'n gwneud hyn.

Ers Gwanwyn 2020, mae'r pandemig parhaus wedi effeithio ar ein gwaith archwilio. Rydym yn cydnabod y straen enfawr ar wasanaethau cyhoeddus ac wedi ail-lunio ein rhaglen waith, ac wedi dod o hyd i ffyrdd newydd o weithio i leihau ei effaith ar ymateb cyrrff cyhoeddus i COVID-19, gan barhau i gyflawni ein dyletswyddau statudol.

Er mwyn cyflawni dyletswyddau'r Archwilydd Cyffredinol, rydym yn cwblhau prosiectau penodol, ond rydym yn dibynnu ar waith archwilio arall hefyd, a gwaith rheoleiddwyr fel Arolygiaeth Gofal Cymru ac Estyn (yr arolygiaeth addysg). Rydym yn ystyried canfyddiadau ein gwaith archwilio wrth asesu a yw'r cyngor wedi rhoi trefniadau ar waith i sicrhau gwerth am arian. Ceir crynodeb o'n canfyddiadau a'n casgliadau isod.

Yr hyn a ganfuwyd gennym

Archwiliad o Gyfrifon 2019-20 Cyngor Bwrdeistref Sirol Merthyr Tudful

Bob blwyddyn, rydym yn archwilio datganiadau ariannol y Cyngor.

Ar gyfer 2019-20:

- Rhoddodd yr Archwilydd Cyffredinol farn ddiamed, gwir a theg ar ddatganiadau ariannol yr Awdurdod ar 26 Tachwedd 2020. Roedd y farn yn cynnwys dau baragraff pwysleisio mater i dynnu sylw'r darllenwyr at ddatgeliadau cyfrifon penodol ynghylch ansicrwydd prisio arwyddocaol am asedau eiddo a chronfeydd buddsoddiadau eiddo'r Cyngor sy'n ymwneud â'r gronfa bensiw.
- Paratowyd Datganiad Llywodraethu Blynnyddol ac Adroddiad Naratif y Cyngor yn unol â Chod CIPFA a chanllawiau perthnasol. Roeddent hefyd yn cyd-fynd â'r datganiadau ariannol a baratowyd gan y Cyngor a chyda'n gwybodaeth ni am y Cyngor.
- Cyflwynwyd datganiadau drafft o ansawdd da i'w harchwilio ar 28 Gorffennaf 2020.
- Gwnaed nifer o newidiadau i ddatganiadau ariannol y Cyngor yn deillio o'n gwaith archwilio, a adroddwyd i'r Pwyllgor Archwilio yn ein Hadroddiad Archwilio ar Ddatganiadau Ariannol ar 23 Tachwedd 2020.
- Yn ogystal â chyfrifoldebau'r Archwilydd Cyffredinol am archwilio datganiadau ariannol y Cyngor, mae'n gyfrifol am ardystio nifer o ffurflenni a hawliadau grant hefyd. Nid yw ein gwaith hyd yma wedi nodi unrhyw faterion arwyddocaol.
- Mae'r Archwilydd Cyffredinol wedi cyhoeddi'r dystysgrif yn cadarnhau bod archwiliad cyfrifon 2019-20 wedi'i gwblhau.
- Mae ffeithiau a ffigurau allweddol datganiadau ariannol 2019-20 ar gael [yma](#).

Archwiliad Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol - archwiliad o gyflenwi'r rhaglen Dechrau'n Deg (Chwefror 2020)

Roedd yr archwiliad a gynhaliwyd gennym yn 2019-20 yn ystyried i ba raddau y mae'r Cyngor wedi gweithredu'n unol â'r egwyddor datblygu cynaliadwy wrth gymryd camau i gyflawni'r rhaglen Dechrau'n Deg. Daethom i'r casgliad bod gan y Cyngor enghreifftiau cadarnhaol o sut mae wedi cymhwysu'r egwyddor datblygu cynaliadwy wrth gyflawni rhaglen Dechrau'n Deg ond mae'n cydnabod y gellid cryfhau'r defnydd o'r pum ffordd o weithio ymhellach. Gallwch weld yr adroddiad [yma](#).

Gwelliant Parhaus

Ar dystiodd yr Archwilydd Cyffredinol fod y Cyngor wedi cyflawni ei ddyletswyddau cyfreithiol ar gyfer cynllunio ac adrodd ar welliannau, ac mae o'r farn ei fod yn debygol o fodloni gofynion Mesur Llywodraeth Leol (Cymru) 2009 yn ystod 2020-21.

Cynaliadwyedd Ariannol (Mawrth 2020)

Yn ystod 2019-20, buom yn archwilio cynaliadwyedd ariannol pob Cyngor yng Nghymru. Yng Nghyngor Bwrdeistref Sirol Merthyr Tudful, daethom i'r casgliad, er gwaethaf setliad uwch na'r disgwyl, fod sefyllfa ariannol y Cyngor yn dal i fod yn heriol, a bod methiant i gyflawni'r gyllideb neu wneud arbedion cynlluniedig yn golygu y gallai'r cronfeydd wrth gefn gwympto i lefel isel. Gallwch weld yr adroddiad [yma](#).

Asesu cynnydd i fynd i'r afael â phryderon allweddol (Mawrth 2021)

Mae'r adroddiad hwn yn nodi ein hasesiad o gynnydd y Cyngor o ran mynd i'r afael â'r pryderon a nodwyd yn ein llythyr a roddwyd i'r Cyngor ym mis Mai 2019, a'r rhai a nodwyd yn adroddiad John Gilbert ym mis Medi 2019, ac adroddiad Asesiad Cyflym y Bwrdd Gwella a Sicrwydd ym mis Rhagfyr 2019. Daethom i'r casgliad bod y Cyngor wedi dangos cadernid wrth ymateb i heriau diweddar a'i fod wedi gwneud cynnydd o ran datblygu cynllun gwella, ond mae angen iddo fynd i'r afael ar frys â'i ddiffyg gallu i sbarduno'r trawsnewid sydd ei angen, a defnyddio'r adnoddau sydd ar gael i gryfhau'r cadernid dros y tymor canolig i'r hirdymor.

Y Fenter Twyll Genedlaethol

Ym mis Hydref 2020, cyhoeddodd yr Archwilydd Cyffredinol ei adroddiad ar ganfyddiadau ymarfer paru data diweddaraf y Fenter Twyll Genedlaethol (NFI) yng Nghymru. Roedd yr ymarfer yn helpu cyrrff cyhoeddus yng Nghymru, gan gynnwys y 22 awdurdod unedol, i nodi twyll a gordaliadau gwerth cyfanswm o £8 miliwn. Mae'r adroddiad ar gael [ar ein gwefan yma](#). Mae'r Fenter Twyll Genedlaethol yn parhau i gael ei datblygu, ac yn yr ymarfer NFI arfaethedig (NFI 2020-2022), bydd gan awdurdodau lleol fynediad at ddata sydd wedi'i baru er mwyn helpu i nodi ceisiadau twyllodrus posibl ar gyfer grantiau cymorth busnes COVID-19.

Arolygiaethau eraill

Ystyriwyd adroddiadau Arolygiaeth Gofal Cymru (AGC) ac Estyn hefyd, ynghyd ag unrhyw gamau dilynol a gymerwyd gan y Cyngor mewn ymateb. Ym mis Ionawr 2021, ysgrifennodd Estyn at Brif Weithredwr y Cyngor yn amlinellu canlyniad adolygiad Estyn o waith Cyngor

Bwrdeistref Sirol Merthyr Tudful wrth gefnogi eu cymunedau dysgu mewn ysgolion ac unedau cyfeirio disgyblion (UCDau) yn ystod y cyfnod rhwng mis Mawrth a mis Hydref 2020. Daeth nifer o gameos i'r amlwg gan gynnwys: gweithio amlddisgyblaethol ar y cyd; darparu gofal plant i weithwyr allweddol dros gyfnod gwyliau'r Pasg ac addasu'r cymorth a ddarperir gan y gwasanaeth ieuencid i ymateb i heriau sy'n codi. Mae adroddiad cenedlaethol Estyn hefyd yn berthnasol, 'Cymorth awdurdodau lleol a chonsortia rhanbarthol i ysgolion ac UCDau i ymateb i COVID-19 - Adroddiad diweddar o Fehefin i Dachwedd 2020', a gyhoeddwyd ym mis Ionawr 2021. Gallwch weld yr adroddiad [yma](#).

Ym mis Ionawr 2020 cyhoeddodd AGC adroddiad arolygu ar wasanaethau oedolion hŷn. Gallwch weld yr adroddiad [yma](#). Cynhaliodd AGC gyfarfod adolygu perfformiad awdurdod lleol ym mis Hydref 2020 a chynhaliodd arolygiad gwerthuso perfformiad 5 diwrnod yn ystod mis Hydref gan nodi cryfderau a meysydd i'w gwella.

Astudiaethau Llywodraeth Leol

Yn ogystal â gwaith lleol ym mhob cyngor, bob blwyddyn rydym yn cynnal astudiaethau ledled y sector llywodraeth leol hefyd i wneud argymhellion ar gyfer gwella gwerth am arian. Ers yr adroddiad gwella blynyddol diwethaf, rydym wedi cyhoeddi'r adroddiadau canlynol:

Adolygiad o Fyrddau Gwasanaethau Cyhoeddus (Hydref 2019)

Rydym wedi archwilio sut y mae Byrddau Gwasanaethau Cyhoeddus yn gweithredu; gan edrych ar eu haelodaeth, eu cylch gorchwyl, amllder a ffocws cyfarfodydd, y modd y maent wedi'u halinio â phartneriaethau eraill, adnoddau a threfniadau craffu. Daethom i'r casgliad nad yw Byrddau Gwasanaethau Cyhoeddus yn debygol o wireddu eu potensial oni bai y rhoddir rhyddid iddynt i weithredu'n fwy hyblyg ac i feddwl a gweithredu'n wahanol. Gellir gweld yr adroddiad llawn [yma](#).

Cynnydd o ran gweithredu Deddf Trais yn Erbyn Menywod, Cam-drin Domestig a Thrais Rhywiol (Tachwedd 2019)

Rydym wedi archwilio sut y mae dyletswyddau a chyfrifoldebau newydd y Ddeddf Trais yn erbyn Menywod, Cam-drin Domestig a Thrais Rhywiol (Cymru) yn cael eu cyflwyno a'u cyflawni. Gwelwyd fod dioddefwyr a goroeswyr cam-drin domestig a thrais rhywiol yn cael eu methu yn aml gan system anghyson, gymhleth a thameidiog. Gellir gweld yr adroddiad llawn [yma](#).

Cysgu Allan yng Nghymru – Problem i Bawb; Cyfrifoldeb i Neb (Gorffennaf 2020)

Edrychwyd ar ba mor dda y mae gwasanaethau cyhoeddus yn ymateb i fater cysgu allan. Yn gyffredinol, gwelwyd bod ymateb i COVID-19 yn gyfle i gyrff cyhoeddus ddechrau mynd i'r afael â gwendidau hirsefydlog mewn trefniadau gweithio mewn partneriaeth sydd wedi eu hatal rhag mynd i'r afael â chysgu allan yn y gorffennol. Gellir gweld yr adroddiad llawn [yma](#).

Deddfu Gwell (Medi 2020)

Mae'r adroddiad hwn yn defnyddio pum adroddiad a gyhoeddwyd rhwng 2019 a heddiw yn edrych ar sut mae awdurdodau lleol yn ymateb i'r her o weithredu deddfwriaeth newydd. Mae rhoi deddfwriaeth ar waith yn dasg gymhleth, ac mae angen i Lywodraeth Cymru a'r Senedd roi ystyriaeth fanwl i'r dasg hon pan fyddant yn cynnig ac yn gwneud unrhyw ddeddfwriaeth newydd. Mae'r papur yn tynnu sylw at yr anawsterau a wynebir gan awdurdodau lleol a'u partneriaid yn y sector cyhoeddus wrth weithredu eu cyfrifoldebau newydd. Gellir gweld yr adroddiad llawn [yma](#).

Masnacheiddio mewn Llywodraeth Leol (Hydref 2020)

Mae cynghorau wedi ymgymryd â gweithgarwch masnachol ers amser maith, ac mae llawer o gynghorau'n archwilio cyfleoedd masnachol ychwanegol i liniaru yn erbyn y pwysau ariannol y maent yn eu hwynebu. Mae ein hadroddiad wedi'i anelu'n benodol at helpu aelodau etholedig ac uwch-swyddogion i archwilio a dyfarnu ar yr effaith bosibl ar eu sefydliadau wrth ystyried a ddylid ymgymryd â gweithgareddau masnacheiddio. Bydd hefyd yn helpu cynghorau i ddangos pa mor dda y maent yn cyflawni eu cyfrifoldebau o safbwynt sicrhau gwerth am arian. Gellir gweld yr adroddiad llawn [yma](#).

Gwaith a wnaed yn 2020-21

Edrychwyd hefyd ar yr heriau a'r cyfleoedd allweddol sy'n wynebu'r cyngor. Gallai'r risgiau hyn effeithio ar allu'r Cyngor i gyflawni ei rwymedigaethau cyfreithiol mewn perthynas â'r egwyddor datblygu cynaliadwy, y defnydd o'i adnoddau a gwelliant parhaus.

Y risg a'r broblem fwyaf arwyddocaol sy'n wynebu cynghorau a'r sector cyhoeddus ehangach yn ystod 2020-21 yw pandemig COVID-19. Rydym wedi llunio ein gwaith i roi sicrwydd a her mewn ffordd sy'n helpu i gefnogi'r Cyngor drwy'r cyfnod hwn. Mae ein gwaith ar gyfer 2020-21 yn cynnwys:

- **Asesu cynnydd i fynd i'r afael â phryderon allweddol;**
- **Cynllunio adferiad mewn ymateb i bandemig COVID-19;**
- **Prosiect dysgu Covid – helpu i nodi a rhannu'r hyn a ddysgwyd o'r ffordd mae cyrff cyhoeddus wedi ymateb i'r pandemig;**
- **Sicrwydd ac asesu risg; ac**
- **Adolygiad o gynaliadwyedd ariannol y Cyngor.**

Mae'r Archwilydd Cyffredinol yn annibynnol ar y llywodraeth, ac fe'i penodir gan Ei Mawrhydi y Frenhines. Mae'r Archwilydd Cyffredinol yn ymgymryd â'i waith gan ddefnyddio staff ac adnoddau eraill a ddarperir gan Swyddfa Archwilio Cymru, sy'n fwrdd statudol a sefydlwyd at y diben hwnnw ac i fonitro a chynghori'r Archwilydd Cyffredinol. Mae Swyddfa Archwilio Cymru yn atebol i'r Senedd.

Mae'r Archwilydd Cyffredinol yn archwilio cyrff llywodraeth leol yng Nghymru, gan gynnwys awdurdodau unedol, yr heddlu, gwasanaethau prawf, awdurdodau tân ac achub, awdurdodau'r parciau cenedlaethol a chynghorau cymuned. Y mae hefyd yn cynnal astudiaethau gwerth am arian llywodraeth leol ac yn asesu cydymffurfiaeth â gofynion Mesur Llywodraeth Leol (Cymru) 2009.

Y tu hwnt i lywodraeth leol, yr Archwilydd Cyffredinol yw archwilydd allanol Llywodraeth Cymru a'r cyrff cyhoeddus a noddir ganddi ac sy'n gysylltiedig â hi, Comisiwn y Senedd a chyrff y Gwasanaeth Iechyd Gwladol yng Nghymru.

Archwilio Cymru yw'r enw cyfunol anstatudol ar gyfer Archwilydd Cyffredinol Cymru a Swyddfa Archwilio Cymru, sy'n endidau cyfreithiol ar wahân y mae ganddynt ill dau eu swyddogaethau cyfreithiol eu hunain fel y disgrifir uchod. Nid yw Archwilio Cymru yn endid cyfreithiol.

Rydym yn croesawu gohebiaeth a galwadau ffôn yn y Gymraeg a'r Saesneg. Ni fydd gohebu yn Gymraeg yn arwain at oedi. Corresponding in Welsh will not lead to delay. Rydym yn croesawu gohebiaeth a galwadau ffôn yn Gymraeg a Saesneg.

Mae'r ddogfen hon ar gael yn Saesneg hefyd.